

Üniversitenin dirilişi

Prof. Dr. Durmuş Günay



1976'da İTÜ'den makina mühendisi olarak mezun oldu. 1991'de doçent, 1999'da profesör oldu. Tarım ve Ulaştırma Bakanlıklarında danışmanlık yaptı. Akademik kariyerini yaptığı mühendislik ve mekanik alanının yanı sıra Bilim felsefesi, teknoloji felsefesi, yükseköğretim, düşünce ve diğer kültürel alanlarda makale ve kitap şeklinde yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır. 2008-2106 yılları arasında YÖK Yürütme Kurulu Üyesi yapan Dr. Günay, 2016'dan beri Maltepe Üniversitesinde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.



Üniversite, başlangıçtan günümüze yaptığı tarihsel yolculukta çeşitli evreler geçirdi. Önce bilgi aktarma ile başlayan üniversite, zaman içinde, daha sistematik hale geldi ve medrese ortaya çıktı. M.Ö. Platon'un Akademiası (MÖ.387) ve Aristoteles'in Lyseum'u (M.Ö. 335) üniversite değil, yükseköğretim kurumu olarak görülmektedir. Kimi tarihçilere (J.D.Bernal) göre, tarihte ilk üniversiteler medreselerdir. Selçuklu veziri Nizamül Mülkün Bağdat'ta kurduğu Nizamiye Medreseleri/Nizamiye Külliyesi (1067), tarihte ilk üniversite olarak kabul edilmektedir. Medrese, İslam medeniyetinin yükseköğretim kurumudur.

Avrupa üniversiteleri ise Bologna'da kurulan Bologna Üniversitesini (1088), kendileri için ilk üniversite olarak kabul etmektedirler. Nizamiye Külliyesi, Bologna Üniversitesinden 21 yıl önce kurulmuştur. Nizamiye Külliyesi, medreseler topluluğudur: Nizamiye Külliyesinin, adındaki külliye terimi üniversitenin kökü olan

"üniversitas" (bütünlük ve birlik) anlamı ile örtüşmektedir. Külliye yapılandırılan medrese teriminin kökü "ders"tir. Ders, eğitim-öğretimin ölçü birimi olmuştur. Tarihten günümüze, ders kredisi ve eğitim-öğretimin diğer kavramları ders ölçü birimi temel alınarak tanımlanmaktadır. Eğitim-öğretimin ölçü biriminin medresenin kökü olan "ders" kavramı olması ve bunu batı tipi üniversitenin de benimsemiş olması medresenin ilk üniversite olarak görülmesinin delillerinden biri sayılmalıdır. Çünkü birim kim tarafından tanımlanmışsa mucit odur.

Medeniyetimizin inşasında ve gelişmesinde medresenin rolü çok büyük olmuştur. Medrese veya medreseler birliği (külliye) İslam medeniyetinin üniversitesidir. Kimi araştırmacılar medreyi, batıdaki anlamda, üniversite kabul ederler. Kimileri de üniversite saymazlar. İslam medeniyeti bağlamında üniversite olarak nitelendirdiğimiz, medrese gibi, her biri adeta bir üniversite olan âlimler (bilginler), mutasavvıflar, fakihler, filozoflar, gönül erenlerinin de var

olduğuna da işaret etmek gerekir. Onlar bir medrese bünyesinde bulunmasalar bile, tek başlarına bir üniversite gibiydiler. Örneğin, Farabi, İbn Sina, Gazzali, Mevlana, Yunus, İbn Haldun, Biruni, İsmail El Cezeri, Harezmi, Ali Kuşçu, vb... Batıda üniversite bir sistematik oluşturdu, kurumsallaştı. Medrese batılı üniversite gibi kurumsallaşamadı. Medrese, uzun yıllar çok önemli fonksiyonlar icra etmekle birlikte, daha sonra yozlaştı, adeta kendi kendini kapattı. Yükseköğretim sürecimiz; 18. yüzyılın son çeyreğinden (1773'ten) başlayarak "Medrese", Osmanlı Modernleşme Dönemi boyunca "Mühendishane ile Darülfünun" ve Cumhuriyet Dönemi'nde "Üniversite" şeklinde adlar alarak ve ayrıca reform ve düzenlemelerle düşe kalka devam edegelmiştir.

Üniversite Sorunu

"Temel sorun nedir?", "Daha doğrusu sorunun temeli nedir?" diye düşündüğümüzde, sorununuz, tefekkür ile bilgellik zafiyeti ve gelenek oluşturamamak olarak dile getirilebilir. Bilim tarihi açısından, İslam dünyasında, 750-1150 arasında (400 yıl) alabildiğince özgün ve derin öncü bir tefekkür söz konusu iken, 1150-1550 (ikinci 400 yıl) arasında hızında düşme olsa da hala önde giden bir tefekkür ve bilgi çabası söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. 16. yüzyılın ortasından sonra bilim ve tefekkürün hızı, Batı karşısında düşük kalır. Kopernik'in güneş merkezli evren görüşünü ortaya attığı, 1543'ten Newton'un Principia'yı (Mathematical Principles of Natural Philosophy) yayımladığı 1687'ye kadar olan 144 yıl süren dönem, "modern bilim" in doğuş süreci sayılmaktadır. 18. yüzyılın ikinci yarısında, I. Endüstri Devrimi (1765) meydana gelir. 19. yüzyılın ilk çeyreği civarında (1831), modern bilim ile teknolojinin yolları kesişir, teknik teknolojiye dönüşür. (Teknik tecrübe bilgiye dayanıyordu ve dolayısıyla teknik bilimsel bilgiyi esas alınca teknolojiye dönüşmüş oldu.) Bilime dayanan modern teknoloji ile Batı, tarihte görülmemiş bir güç elde eder. İslam dünyası gerilemez ama hızındaki göreceli düşüklük dolayısıyla teknoloji olarak geride kalır. Burada geriye gitmekten/gerilemeden değil, hızı dolayısıyla geride kalmaktan söz edilebilir. Çünkü hiçbir toplum geriye doğru gitmez, gerilemez. İlerleyişinin hızı, göreceli olarak başkalarına göre düşük ise geride kalmış olur yoksa gerilemez.

Medeniyetimizin Krizi, Üniversitenin Mahiyeti

Medeniyetler birbirinden alışveriş yaparlar. Birbirlerinden aldıklarını, kendi kültürlerinin mimarisi içinde yerlerine yerleştirirler. Örneğin başka dillerden



Günümüzde üniversitenin bir ülke için konumu, fonksiyonu tarihten çok daha önemli bir hale gelmiştir. Üniversite; toplumun kendini yeniden inşa ettiği, dönüştürdüğü, yenilediği, mükemmellik merkezi olarak görülmektedir. Bilgi üretmesi, yayması ve topluma hizmet vermesinin yanı sıra kampüsü, mimarisi, binalarının yapısı, insan ilişkileri, kültürel düzeyi gibi fonksiyonlarıyla kendisinden başlayan mükemmelliğin bütün topluma uzandığı, yayıldığı bir merkez olarak düşünülmektedir.

alınan sözcüklerin kimi zaman anlam değiştirerek dilin kendi grameri içine yerleştirilmesi, dünyanın çeşitli yerlerinden getirilen yapı taşlarının Sinan'ın Süleymaniye mimarisi içinde yerlerini almaları gibi...

Osmanlı İslam medeniyetinin yaşadığı kriz medresenin de sonunu getirmiştir. Bir medeniyet krize girdi mi, sara nöbeti gelmiş bir kişi gibi bütün bünye ve kurumlar sarsılmaktadır. Diriliş ekolünün kurucusu Sezai Karakoç'un tezine göre, toplumumuzun yaşadığı sorun; medeniyetimizin krizidir. Çözüm, "diriliş"tir. İslam medeniyetinin, hakikat medeniyetinin, dirilişidir. Sezai Karakoç'a göre, ilk insan ve ilk peygamberden günümüze kadar, inanmışların, İslam milletinin yapıp etmelerinin tarihsel boyutta integrasyonu "hakikat medeniyeti"dir. Aslında medeniyet tektir: Hakikat medeniyeti. Bütün medeniyetlerin kaynağı, temeli hakikat medeniyetidir. İslam medeniyeti, hakikat medeniyetinin dolunay şekline gelmiş, olgunlaşmış halidir. Pagan medeniyetler, hakikat medeniyetinin sapmış halleridir. Medeniyetin, varlık zemini, ontolojisi, bütün varlık alanıdır. Medeniyete dahil olmayan bir şey yoktur. Üniversite kavramı da bütüncüldür. Bütüncüllük karakterleri itibarıyla, medeniyet ve üniversite birbirlerine benzerler.

K. Jasper'e göre üniversite, akademisyenleri ve öğrencileri ile birlikte, hakikati aramayı ödev edinmiş bir topluluktur. Hakikate sistematik bir arama ile varılabildiğinden araştırma, üniversitenin en önemli ilgisidir. Hakikat bilimden daha kapsamlı olduğundan, bilim adamı; insan olarak, sadece bir bilim uzmanı değildir ve kendisini hakikate adanmıştır. Dolayısıyla hakikat arayışı, üniversitede, bilim adamından tam bir adanmışlık ister. Üniversitenin ikinci ilgisi/misyonu öğretimdir çünkü hakikat nakledilmek zorundadır. Felsefede; hakikat (aletheia), genelde varlığın, tümel bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Genelde varlık, tüm var olanları (düşünmede, dilde ve dış dünyada var olan) kapsar. Tümel bilgi ise varlığa, bütün bilgi tarzları; bilimlerin birleşik bilgisiyle, sanat bilgisiyle ve felsefe ile bakmaktır. Üniversite, medeniyet ve hakikat kavramları, tümellik niteliği ile karakterize olmaktadır.

Günümüzde üniversitenin bir ülke için konumu, fonksiyonu tarihten çok daha önemli bir hale gelmiştir. Üniversite; toplumun kendini yeniden inşa ettiği, dönüştürdüğü, yenilediği, mükemmellik merkezi olarak görülmektedir. Bilgi üretmesi, yayması ve topluma hizmet vermesinin yanı sıra kampüsü, mimarisi, binalarının yapısı, insan ilişkileri, kültürel düzeyi gibi fonksiyonlarıyla kendisinden başlayan mükemmelliğin bütün topluma uzandığı, yayıldığı bir merkez olarak düşünülmektedir. Üniversite, toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirildiği, bilim ve teknolojinin üretildiği en üst kurum olarak da görülmektedir. Kendisinden daha üst bir kurum olmadığından, üniversite kendi insan gücünü de kendisi yetiştirmektedir.

Üniversitenin Dirilişi

Üniversitenin dirilişi ne anlama gelmektedir ve nasıl dirilecektir? Burada üniversitenin dirilişi ile anlatmak istediğimiz, ölmüş olanın dirilmesi değildir. Diriliş, hayatiyet istidadını yitirmemiş olanda gerçekleşebilir. Yoksa yoktan var etmek ve ölmüş olanı diriltmek Yaratıcı'ya mahsustur. Diriliş, kendi varoluş hikmeti ve misyonu bakımından kronik sorunları olan, fonksiyonunu en alt düzeyde yapabilen bir var olanın, bir kurumun, olağanüstü bir toparlanış ile silkinip, ayağa kalkması, sanki ölü olanın dirilmesi gibi büyük bir atılım ile misyonunu yeniden icra etmesidir. Diriliş, reform ve yeniden doğuştan daha ileri bir atılım gerektirir. Bu atılım aşk ister, önce ruhlarda diriliş gerektirir, büyük bir gerilim, feragat ve fedakârlık ister, varlığı anlamayı en yüce değer sayar. İlk olarak kendini anlaması gerekir ve kendisi olmalıdır. Bir şey hiçbir şey olmadan önce kendisi olmalıdır. Üniversitenin neliğini anlamadan yani mahiyetinin

doğru bilgisine vakıf olmadan, yanlış istikamette yürüyerek yüksek nitelikli bir bilgi kurumu oluşturulamaz. Diriliş; ruhun dirilişi, gönlün dirilişi, kavrayış derinliği, enerji, idealizm ve formunda bir nesil gerektirir. Üniversitenin dirilişi, medeniyetimizin dirilişi ile birlikte gerçekleşebilir. Bir medeniyet bütün kurumları ile birlikte dirilebilir. Ancak diriliş, önce üniversiteden başlayacaktır. Kıştan sonra baharda tabiat nasıl topyekûn diriliyorsa, medeniyetimiz ve kurumları da öylece topyekûn dirilecektir. Medeniyetimizin dirilişi üniversitenin dirilişi ile tetiklenecektir.

Bilginin stratejik bir önem kazandığı, teori ile uygulamanın arasındaki mesafenin neredeyse sifıra indiği bir çağda yaşıyoruz. Dilde var olan, alanı olan bilginin sanal dünyada, gerçekliğin yerini almakta olduğu bir bilgi çağını yaşıyoruz. Üniversite her şeyden önce fikir üretme yeteneğine sahip olmalıdır. Bilimsel araştırmanın, başlangıcı hipotezdir. Hipotez bir fikirdir. Teknolojinin ve inovasyonun başlangıcı da fikirdir. Biz, fikrin dile dökülmüş hali olan düşünceye göre eyleriz.

Bir örnek olsun diye ifade edelim. Günümüzde, inovasyon kavramı öne çıkmakta, anlamı derinleşmekte ve giderek kapsamı genişlemektedir. İnovasyon, başlangıçta bir teknolojik üründe veya hizmette ticarileşebilen bir yenilik yapmak şeklinde iken günümüzde, bütün araştırmaları ve teknolojiyi, teknolojik ürünleri ve sosyal alanı (sosyal inovasyon) kapsayacak tarzda anlamı genişlemektedir. İnovatör, herkesin baktığı fakat kimsenin göremediğini görebilen ve yaptığı inovasyonun bir boşluğu doldurması dolayısıyla ticarileşebilen yenilik yapan kişidir. Bizim akademik camiada, genel olarak, ticarileşmeye, negatif bir bakış vardır. Bir teori, deney ile test edilir. İnovasyonda da yapılan yenilik ticarileşebiliyorsa, hayatta bir karşılığı olduğu, bir ihtiyaca cevap verdiği anlamına gelir. Bir inovatör için asıl tatmin, ekonomik kazançta değil, yaptığı inovasyonun ticari bir değeri olmasındadır. Burada ticarileşme amaç değil, araçtır.

İnovasyonun başlangıcı, kaynağı fikirdir. Fikir, vardan var etme anlamında yaratıcı yeteneğin ürünüdür. "Fikir üretilebilir mi?" Fikir üretmek ile ifade edilen, fikirlerin bize gelmesidir. Heidegger'in ifadesi ile "biz fikirlere asla varamayız, onlar bize gelirler." O yüzden dilimizde "aklıma bir fikir geldi" denilir. Bir fikir buldum denilmez. Dil, hayatın sözcüklerle çizilen resmidir. O halde fikir; kime, ne zaman, nerede ve nasıl gelir? Üniversitenin durum alışığı buradadır. "İnovatif üniversite" terimi buradan doğmuş olmalı. Acaba inovatif üniversite nasıl olur? Daha çok fikir üreten ve inovasyon yapabilen insan

nasıl yetiştirilebilir? Bu mesele günümüzde üniversitelerin öneme üzerinde durduğu bir konudur.

Ülkemizde 250 yıldan beri üniversite problemi bir türlü çözüme kavuşturulamadı. Mühendishane'nin (1773) kuruluşundan Tanzimat'a kadar çeşitli yüksekokullar kuruldu. Tanzimat döneminde, art arda Darülfünunlar açıldı, ama hiç birisi uzun ömürlü olamadı. Hepsini açıldıktan bir süre sonra kapandı. 1863 (I. Darülfünun), 1870 (II. Darülfünun), 1874 (III. Darülfünun), 1900 (IV. Darülfünun), 1908 (V. Darülfünun) olmak üzere beş defa darülfünun açıldı. Sonuncusu (V. Darülfünun), İstanbul Darülfünunu idi. O'da 1933'te Üniversite Reformu ile kapandı ve İstanbul Üniversitesi kuruldu. 1933 Reformu ile terminolojisi, yapısı ve unvanları hatta öğretim kadrosu ile birlikte Batı tipi üniversite olduğu gibi aktarıldı, taklit edildi. İstanbul Darülfünunundaki hocaların büyük bir kısmı üniversiteden tasfiye edildi.

Cumhuriyet Dönemi'nde, 1933'te, Üniversite Reformu (2252 Sayılı Kanun), 1946'da Üniversite Reformu (4936 Sayılı Kanun), 1960 (115 Sayılı Kanun) düzenlemesi, 1973 (1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu), 1981 (2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu) olmak üzere beş defa düzenleme yapıldı (Aydoğan, 1993). Bunlardan 1933, 1946 ve 1981 düzenlemelerine "Reform" adı verilmektedir. Bütün bu düzenlemelerde ki temel yaklaşım, "üniversiteyi iyileştirmenin yolu yasa çıkarmaktan ibarettir" şeklindedir. Sanki bir yasal düzenleme yapılırsa her şey düzelecektir. Ancak sorunlarımız çözülememiş ve köklü bir yükseköğretim geleneği kurulamamış ve bitmez tükenmez tartışmalar halen süregelmektedir. Kâğıtlara kanunlar yazmakla hayat kendisine çeki düzen vermez. Yasal düzenlemeleri, bütün paydaşlar benimsemiyorlarsa ayrıca yasalar, bilim, toplumun sosyolojisi ve kültürel genetiği ile barışık değilse ve doğru düzenlemeler doğru uygulanmıyorsa başarı mümkün değildir. Yükseköğretim tarihimizden görülmektedir ki, sadece yasal düzenlemelerle sınırlı çözümler, kaybolanı yanlış yerde aramaktır.

Sonuç

"Üniversite, ülkenin beyni mahiyetindedir. Toplumun hafızası, idraki, muhakemesi ve ibdasi, orda doğar, orda gelişir, büyür ve oradan beslenerek yaşar. Üniversite zihin hayatının başlıca kaynağı olan "düşünce"nin yuvasıdır." Üniversite konusunda 250 yılı aşan bir geçmişten beri, ülkemizde, yasalar reformlar, düzenlemeler ve değişiklikler yapılmış ve kalıcı bir çözüm gerçekleştirilememiştir. Sorun hala direnmektedir. Sonuç vermediği defalarca görüldüğü halde,

tekrar aynı sanki çözümleri denemek zaman ve umut kaybına yol açmaktadır. Medeniyetler birbiriyle alışveriş içindedirler. Ancak her medeniyeti kendisi yapan "sui generis" temelleri vardır. Dayandığı özgün aksiyomları vardır. Eğer medeniyet iddiamız var ise, bütün medeniyetlerin başlangıcı olan Hakikat Medeniyetinin varlık tasavvuru (ontolojisi) ve epistemolojisinin farkında olmak durumundayız. Bu medeniyetin ve dolayısıyla üniversitesinin dirilişi İslam milletinin insanlığa karşı ödevidir. İlk insandan bu güne kadar bütün inanmışlar ve yeryüzündeki bütün Müslümanlar İslam milletinin mensuplarıdır. Çözüm; yasada, reformda, düzenlemelerde değil, dirilişindedir. Medeniyetimizin dirilişi ile birlikte üniversitemizin dirilişindedir.

Aristoteles'den (MÖ 384-322) beri biliyoruz ki; bir var olanın dört nedeni vardır. Birincisi, fail neden; ikincisi, formel neden; üçüncüsü, ereksel neden; dördüncüsü, maddi neden. Bir üniversite için fail neden, akademisyenlerdir. Formel neden, onun hukuki statüsüdür. Maddi neden, üniversitenin fiziksel altyapısıdır ve ereksel neden, üniversitenin misyonudur. Fail neden, üniversiteyi kuran ve yaşatacak olan, öncelikle akademisyenler, üniversitenin mensuplarıdır. Ustası olmadan kurban kâsesi imal edilemeyeceği gibi diriliş misyonunu benimsemiş bir akademisyen nesli olmaksızın üniversite inşa edilemez. Medeniyetimizin, İslam medeniyetinin, dirilişi, üniversitenin dirilişi ile başlayabilir. Bir bilgi kurumu olan üniversitenin dirilişi, kendi epistemolojisinin inşası ile gerçekleşecektir. Bu epistemoloji, medeniyetimizin ontolojisine dayanır. Medeniyetimizin ontolojisi; insan, Tanrı ve evren (tabiat) üçlüsünden oluşan bir varlık tasavvurudur.

Modern bilim, Tanrı ile bağıını koparmış, bilen özne (insan) ve bilgiye konu olan nesne (tabiat), ikilisinden oluşan bir ontolojiye dayanır. Modern bilimler varlığın belirli bir parçasını konu edinirler: Fiziğin cansız dünyayı, biyolojinin canlıları konu edindiği gibi. Modern bilim varlığı parçalara bölmüştür. Modern insanın zihni parçalanmıştır. Her biri bir organına dokunan körlerin tanımlamalarından bir fil tanımı çıkmayacağı gibi parçalanmış bir varlık bilgisinden varlığın hakikatine varılamaz. Medeniyetimizin krizinden üniversite de payına düşeni yaşamaktadır. Üniversitenin dirilişi, medeniyetimizin bünyesi içerisinde, koştığı damarlarına yeniden bağlanarak birlikte gerçekleşebilecektir.

Üniversitenin dirilişi, medeniyetimizin, varlık tasavvuru, ontolojisi ve bu ontolojiye dayalı yeni bir epistemoloji üzerine oturmak zorundadır. Üniversitenin dirilişi; araştırma, öğrenme ve öğretme

Üniversitenin dirilişi, medeniyetimizin, varlık tasavvuru, ontolojisi ve bu ontolojiye dayalı yeni bir epistemoloji üzerine oturmak zorundadır. Üniversitenin dirilişi; araştırma, öğrenme ve öğretme coşkusu taşıyan medeniyetimizin bütün birikimlerini özümseyip değerlendirebilen, feragat ve fedakârlık içinde, diriliş ruhu taşıyan, formunda bir akademisyen nesli tarafından gerçekleştirilebilir. Bu mümkündür ve diriliş neslinin İslam milletine ve insanlığa ödenmemiş bir borcudur.

coşkusu taşıyan medeniyetimizin bütün birikimlerini özümseyip değerlendirebilen, feragat ve fedakârlık içinde, diriliş ruhu taşıyan, formunda bir akademisyen nesli tarafından gerçekleştirilebilir. Bu mümkündür ve diriliş neslinin İslam milletine ve insanlığa ödenmemiş bir borcudur.

Kaynaklar

Aydoğan, A., *Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler, MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü*, 1993, Ankara.

Günay, D., "Türk Yükseköğretiminin Yeniden Yapılandırılması Bağlamında Sorunlar, Eğilimler, İlkeler ve Öneriler-I", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, Aralık 2011; S.113-121. doi:10.5961/jhes.2011.017, Zonguldak.

Günay, D., "Türkiye'de Yükseköğretimin Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler" *Yeni Türkiye*, 58/2014, s.678-945, Ankara.

Günay, D., Günay, A., "1933'ten Günümüze Yükseköğretimde Niceliksel Gelişmeler", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bilim ve Yükseköğretim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, S:4-23, Mayıs 2011, Zonguldak.

Karakoç, S., *Düşünceler I Kavramlar, Diriliş Yayınları*, 5. Baskı, 2012, İstanbul.

Karakoç, S., *Düşünceler II Kurumlar, Diriliş Yayınları*, 4. Baskı, 2014, İstanbul.

Karakoç, S., *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I Perdenin Devrildiği An, Diriliş yayınları*, 3. Baskı, 2008, İstanbul.